

การจัดการการท่องเที่ยวตามแนวพุทธของอุทยานแห่งชาติ
เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี
Buddhist Tourism Management of Khao Khitchakut
National Parkin Chanthaburi Province

คมสิทธิ์ เกียนวัฒนา / Komsit Kianwatana^๑
ศรัญญา ศรีทอง / Saranya Srithong^๑
อุษณีย์ วัชรไพศาลกุล / Usanee Watcharaphaisankul^๑

Received: Jan 10, 2020 Revised: Apr 16, 2020 Accepted: May 13, 2020

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวในมิติทางศาสนาอันสัมพันธ์กับการท่องเที่ยวตามแนวพุทธ และศึกษาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวตามแนวพุทธของอุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี เป็นงานวิจัยแบบผสมร่วมกันของการวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสำรวจพื้นที่ และการสัมภาษณ์เชิงลึกจาก ผู้เชี่ยวชาญและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง จำนวน ๓๐ คน ผลการวิจัยพบว่า อุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏ มีรูปแบบการจัดการ การท่องเที่ยวในมิติทางศาสนาอันสัมพันธ์กับการท่องเที่ยวตามแนวพุทธจำนวน ๔ รูปแบบ ได้แก่ การท่องเที่ยวตามแนวพุทธที่เน้นการใช้

---

^๑ สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยวแบบบูรณาการ คณะวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ทรัพยากรของวัดและศาสนาแบบเดิม การออกแบบร่วมกันระหว่างศาสนาและการท่องเที่ยวการจัดการท่องเที่ยวแบบวิถีจิตวิถีธรรม และการผสมรวมกับการท่องเที่ยวในวัตถุทางศาสนา และมีแนวทางในการส่งเสริมการท่องเที่ยวตามแนวพุทธของอุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏ ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านคมนาคม: ควรมีการปรับปรุงเพื่อให้ง่ายต่อการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ด้านบุคลากร: ควรเน้นเรื่องความเชื่อ วัฒนธรรม และหลักศาสนาพุทธ และด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ: ควรพัฒนากิจกรรมให้มีความน่าสนใจ และเป็นไปตามหลักธรรมวิถีสืบพุทธ เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวสนใจเข้าร่วมกิจกรรมและอนุรักษ์ความเชื่อและวัฒนธรรมตามแนวพุทธอันดีงาม

คำสำคัญ : การจัดการการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวตามแนวพุทธ เขาคิชฌกูฏ

Abstract

The purposes of this study were to study the tourism management model in religious dimension which is related to Buddhist tourism and to study guidelines to promote the Buddhist tourism of Khao Khitchakut national park in Chanthaburi province. Data collection consisted of qualitative research and action research by collecting data from documentary study, field Survey, and in-depth interviews with 30 academician and stakeholders. The results were found that the tourism management model of Khao Khitchakut national park consisted of 4 models; Tourism in the Buddhist style that emphasizes the use of traditional temple and religion resources, Joint design between religion and tourism, Tourism management in the way of spirituality, and Blending with tourism in religious objects. Additionally, there are 3 ways to promote Buddhist tourism in Khao Khitchakut National Park, which are transportation: there should be improvements to make it

easier to access tourist attractions. Personnel: there should focus on beliefs, culture and Buddhism. And, Buddhist tourism activities: there should develop activities to be interesting and in accordance with Buddhist principles in order to attract tourists to participate in activities and preserve the beliefs and culture along with the Buddhist principles.

Keywords : Tourism Management, Buddhist Tourism, Khao Khitchakut

บทนำ

ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาโลก โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของสังคม คนไทยนับถือศาสนาพุทธเป็นศาสนาหลัก ศาสนาพุทธหรือ วัด จึงเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวพุทธ และเป็นแหล่งรวมของศิลปกรรมอันล้ำค่าทั้งด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม การท่องเที่ยวเชิงศาสนา หรือ การท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ (Spiritual Tourism) กลายเป็นการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่ง ที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ โดยให้ความสนใจกับวัดเป็นพิเศษ รวมถึงแหล่งโบราณสถานและสถานที่ปฏิบัติธรรม (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๗) ทรัพยากรทางประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถาน และศาสนาถูกนำมาใช้เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ตอบสนองแรงจูงใจด้านศาสนา หรือ จิตวิญญาณ ซึ่งหมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวเดินทางไปเพื่อแสวงบุญทางศาสนา เช่น นครเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย หรือ เพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เช่น การไปทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ตามวัดต่าง ๆ ในประเทศไทย เป็นต้น (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๕๗)

อุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี อยู่ในบริเวณพื้นที่ป่าบนเขาคิชฌกูฏ หรือ เขาพระบาท ท้องที่อำเภอมะขาม และกิ่งอำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี มีเนื้อที่ประมาณ ๕๘ ตารางกิโลเมตร หรือ ๓๖,๔๔๔ ไร่ ประกอบด้วย ภูเขา ป่าดิบชื้นและป่าดิบเขา สัตว์ป่า และพันธุ์พืชหลากหลายชนิด

มียอดเขาสูงสุดอยู่ในระดับความสูงจากระดับน้ำทะเล ๑,๐๐๐ เมตร มีสภาพธรรมชาติที่สวยงาม เช่น น้ำตกกระทิง เป็นต้น (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, ๒๕๖๒) และปรากฏการณ์ทางธรณีวิทยาของยอดเขาพระบาทพลวง ซึ่งเป็นยอดหนึ่งของเทือกเขาสอยดาว โดยมีธรณีสัณฐานในลักษณะของหินเทินซึ่งเป็นหินก้อนกลมขนาดใหญ่ เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ ๘ เมตร วางตั้งอยู่บนพื้นหินแกรนิตของยอดเขาพระบาทพลวง ตัวหินเทินวางอยู่บนพื้นหินแกรนิตซึ่งมีลักษณะนูนโค้ง เอียงเทไปทางทิศเหนือเล็กน้อย สอดรับกับฐานของหินเทินซึ่งมีลักษณะแบนเว้าเอียงเทเข้าร่องกันอย่างพอเหมาะ ดังนั้น ก้อนหินเทินนี้จึงอยู่ในลักษณะที่ล่อแหลม เสมือนจะกลิ้งหลุดออกไปจากพื้นในวันใดวันหนึ่งก็ได้ ลักษณะเช่นนี้ทางธรณีวิทยาเรียกว่า หินทรงตัว โดยบริเวณพื้นหินที่ใกล้กับบริเวณที่หินเทินตั้งอยู่มีรอยกระแทะของเปลือกหินเป็นรูปร่างต่าง ๆ ร่องรอยรูปหนึ่งมีขนาดกว้าง ๑ เมตร ยาว ๒ เมตร ได้รับการเรียกชื่อว่า “รอยพระพุทธรบาท” (กรมทรัพยากรธรณี, ๒๕๕๙) หรือ รอยพระพุทธรบาทบนยอดเขาคิชฌกูฏ หรือ รอยพระพุทธรบาทพลวง เป็นปรากฏการณ์ทางธรณีวิทยาที่เกี่ยวข้องกับตำนานทางพุทธศาสนาโดยเฉพาะในด้านความเชื่อถือทางศาสนาเกี่ยวกับรอยพระพุทธรบาทบนยอดเขาคิชฌกูฏ (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, ๒๕๖๒) ซึ่งถือว่าเป็นรอยพระพุทธรบาทที่ปรากฏอยู่สูงที่สุดของประเทศไทย

เมื่อนำลักษณะทางธรณีสัณฐานบนยอดเขาพระบาทมาผูกกับตำนานทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ รอยพระพุทธรบาท ศิลาเจดีย์ หินรูปบาตรคว่ำ ถ้ำถาชี ลานแข่งรถพระอินทร์ หินที่มีรูปร่างคล้ายเต่าและช้างขนาดใหญ่ เขาคิชฌกูฏจึงถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ตอบสนองแรงจูงใจด้านศาสนา หรือจิตวิญญาณ โดยตามคติความเชื่อของชาวพุทธนั้นมีความเชื่อว่าการได้มาสักการะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ร่วมทำบุญ บริจาคทาน ปฏิบัติบูชา จะนำความเป็นสิริมงคลมาสู่ชีวิตและครอบครัวของผู้ที่ได้ไปสักการะขอพร และยังสามารถสร้างเสริมกำลังใจให้เกิดขึ้นทำให้จิตใจผ่องใส ด้วยเหตุนี้ เขาคิชฌกูฏจึงได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดการจัดงานประเพณีนมัสการรอย

พระพุทธบาทพลวงขึ้น ระหว่างวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๓ ของทุกปี ด้วยการเดินเท้า ขึ้นยอดเขา ตั้งแต่นั้นมาพุทธศาสนิกชนและประชาชนจึงเดินทางขึ้นไปนมัสการ รอยพระพุทธบาทเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ มีจำนวนทั้งสิ้น ๘๐๐,๐๐๐ คน ปัจจุบันทางผู้จัดงานได้ขยายระยะเวลาเป็นจำนวน ๖๐ วัน คือ ระหว่างวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๓ ถึง วันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ ของทุกปี และมีการ ให้บริการรถยนต์ขึ้นเขา เป็นระยะทาง ๘ กิโลเมตร และต่อด้วยการเดินเท้า อีก ๑.๒ กิโลเมตร รวมทั้งการให้บริการของทางวัด ประชาชนและภาคเอกชน ได้แก่ ที่พัก ห้องอาบน้ำ ห้องสุขา ที่จอดรถ รวมทั้งร้านขายดอกไม้และเครื่อง สักการะบูชา ร้านขายของฝากของที่ระลึก ร้านอาหารและร้านนวดแผนโบราณ เป็นต้น เพื่อรองรับและอำนวยความสะดวกพุทธศาสนิกชนและประชาชน อย่างทั่วถึงและเพียงพอ ส่งผลให้ประชาชนท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์จาก การท่องเที่ยวในด้านเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก

กระแสความนิยมในการไปนมัสการรอยพระพุทธบาทบนยอดเขา คิซมกุฎเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวไปในทิศทาง ที่ไม่เหมาะสม ทำให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว เช่น ปัญหา ด้านมลภาวะ ปัญหาการทิ้งขยะของนักท่องเที่ยว ปัญหาความแออัดและ การจัดระเบียบนักท่องเที่ยวเข้าชมในช่วงเทศกาล ตลอดจนปัญหาความขัดแย้ง ของเจ้าหน้าที่ภาครัฐและชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว (ภูวดล บัวบางพลู, ๒๕๖๑) หลายหน่วยงานและภาคส่วนได้ตระหนักถึงปัญหาและจัดหาวิธีการแก้ไข เช่น กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ได้ออกประกาศกำหนดอัตรา ค่าบริการสำหรับบุคคลที่เข้าไปในเขตอุทยานแห่งชาติเขาคิซมกุฎเพิ่มขึ้น เพื่อนำไปปรับปรุงพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในการให้บริการ การให้ความรู้ การรักษาความปลอดภัย และการรักษาความสะอาด และกำหนดข้อควรปฏิบัติ ในการขึ้นไปนมัสการรอยพระพุทธบาทพลวง เช่น การห้ามขายของบนยอดเขา การห้ามวางดอกไม้สักการะบูชาบนรอยพระพุทธบาท การให้ประชาชนเตรียม อาหารและน้ำดื่มขึ้นไปด้วยตนเอง และนำขยะกลับมาทิ้งด้านล่างของอุทยาน เพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น (ข่าวสด, ๒๕๖๐, ออนไลน์) และกลุ่มจิตอาสา

ภาคประชาชนได้จัดโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม เช่น โครงการชวนเพื่อนนักวิ่งมาเก็บขยะ ๒๕๖๒ หลังการปิดป่า หรือ เสร็จสิ้นประเพณีนมัสการรอยพระพุทธบาท เพื่อรักษาป่าและป้องกันไม่ให้สัตว์ป่ากินขยะพลาสติก เป็นต้น

การแก้ไขปัญหาจากการท่องเที่ยวข้างต้นต่างก็ให้ความสำคัญกับการสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติ สัตว์ป่า และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้นักท่องเที่ยวเห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของทรัพยากรการท่องเที่ยว แต่ไม่ได้คำนึงถึงการจัดการท่องเที่ยวในบริบทของพระพุทธศาสนาในองค์รวมทั้งในส่วนของแนวคิด หลักการ และแนวปฏิบัติที่ถูกต้อง โดยการจัดการท่องเที่ยวนั้นต้องเข้าไปสนับสนุนให้เกิดการรักษาหลักการที่เกิดการเรียนรู้ในศาสนา วางตน ปฏิบัติตัวได้ถูกต้อง ทั้งเข้าใจในวิถีแห่งศาสนาจนสามารถปฏิบัติตามตามหลักศาสนาต่อสถานที่อันเป็นที่ท่องเที่ยวได้ เพื่อก่อให้เกิดผลทั้งคุณภาพ (พอดี) คุณภาพ (พอเพียง) และประสิทธิภาพ (พอควร) ต่อหลักการที่ถูกต้อง โดยมีเป้าหมายหลักเป็นประโยชน์เพื่อส่วนรวม และส่งเสริมให้เกิดคุณภาพชีวิตตามแนวพุทธศาสนา ด้วยวิธีการเหล่านี้จึงจะได้ชื่อว่าเป็นการจัดการท่องเที่ยวตามแนวพุทธอย่างแท้จริง (มัลลิกา ภูมธนะ และคณะ, ๒๕๕๙) ดังนั้นผู้วิจัยจึงตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวตามแนวพุทธของอุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวในมิติทางศาสนาอันสัมพันธ์กับการท่องเที่ยวตามแนวพุทธของอุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี

๒. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวตามแนวพุทธของอุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้ทำการศึกษาเฉพาะพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาคิซมกุฎ จังหวัดจันทบุรี

ขอบเขตด้านประชากร

๑. นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว
๒. เจ้าหน้าที่รัฐ หรือ เอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวตามแนวพุทธของอุทยานแห่งชาติเขาคิซมกุฎ จังหวัดจันทบุรี
๓. ผู้ประกอบการธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวตามแนวพุทธของอุทยานแห่งชาติเขาคิซมกุฎ จังหวัดจันทบุรี
๔. นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวตามแนวพุทธ ณ อุทยานแห่งชาติเขาคิซมกุฎ จังหวัดจันทบุรี

ขอบเขตด้านเวลา

การเก็บรวบรวมข้อมูลช่วงประเพณีนมัสการรอยพระพุทธรูปหลวง เขาคิซมกุฎ จังหวัดจันทบุรี ระหว่างวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ถึง ๕ เมษายน ๒๕๖๒

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้เน้นทำการศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวในมิติทางศาสนาสัมพันธ์กับการท่องเที่ยวตามแนวพุทธของอุทยานแห่งชาติเขาคิซมกุฎ จังหวัดจันทบุรี ตามหลักแนวคิดของ มัลลิกา ภูมะธน และคณะ (๒๕๕๙)

วิธีการดำเนินงานวิจัย

การศึกษาวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่มีการสำรวจพื้นที่ และกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยแบ่งออกเป็น ๓ ระยะ ดังนี้

วิธีการดำเนินการวิจัยระยะที่ ๑ การศึกษาข้อมูลเอกสาร

ผู้วิจัยศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารหรือข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวตามแนวพุทธของอุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี ในที่นี้ประกอบไปด้วย

๑) เอกสารขั้นต้น (Primary Source) เป็นข้อมูลดิบที่ยังไม่ได้ผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์ ข้อมูลส่วนนี้ได้จากการรวบรวมเอกสารที่สำคัญ ได้แก่ เอกสารท้องถิ่น หนังสือทางราชการ หนังสือพิมพ์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น

๒) เอกสารชั้นรอง (Secondary Source) เป็นข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์แล้วระดับหนึ่ง เพื่อช่วยให้การวิเคราะห์สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ได้แก่ บทความวิชาการ งานวิจัย หนังสือ เอกสารแผ่นพับประชาสัมพันธ์ชุมชน หนังสือประวัติจังหวัด ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากเอกสารข้อมูลทั้งเอกสารปฐมภูมิ และทุติยภูมิจากแหล่งต่าง ๆ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย มาวิเคราะห์ และตั้งเป็นคำถามเพื่อใช้ในการสัมภาษณ์ตามประเด็นที่ต้องการศึกษาวิจัยในการวิจัยระยะที่ ๒

วิธีการดำเนินการวิจัยระยะที่ ๒ การสำรวจพื้นที่และการสัมภาษณ์เชิงลึก

๑) การสำรวจพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี

ผู้วิจัยทำการสำรวจการจัดการท่องเที่ยวในมิติทางศาสนาอันสัมพันธ์กับการท่องเที่ยวตามแนวพุทธของอุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี ช่วงประเพณีมีสการรอยพระพุทธรูปทอพลวง เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี ระหว่างวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ถึง ๕ เมษายน ๒๕๖๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบเช็คลิสต์ (Checklists) การจดบันทึก และการบันทึกภาพด้วยกล้องถ่ายภาพ เพื่อทำการศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยว ในมิติทางศาสนาอันสัมพันธ์กับการท่องเที่ยวตามแนวพุทธของอุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี ตามหลักแนวคิดของ มัลลิกา ภูมะธน และคณะ (๒๕๕๙) โดยการวิเคราะห์ข้อมูล จะเป็นการวิเคราะห์แบบองค์รวม ในลักษณะของการหาความสัมพันธ์เชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่มีการสำรวจพื้นที่

เพื่อนำไปสู่การสรุปประเด็นที่เป็นตัวแปรสำคัญในการวางแผนแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวตามแนวพุทธของอุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี ให้สอดคล้องต่อความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น

๒) การสัมภาษณ์เชิงลึก

- ประชากร คือ ผู้เชี่ยวชาญและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวตามแนวพุทธของอุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี

- กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง จำนวน ๓๐ คน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- ผู้รู้ (Key Informants) ได้แก่ นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวที่มีประสบการณ์ไม่น้อยกว่า ๕ ปี จำนวน ๕ คน

- ผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) ได้แก่ เจ้าหน้าที่รัฐหรือเอกชนที่ปฏิบัติงาน ณ อุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี และผู้ประกอบการธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวตามแนวพุทธของอุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี จำนวน ๑๕ คน

- ผู้ใช้ข้อมูลทั่วไป (Generals) ได้แก่ นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวตามแนวพุทธ ณ อุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี จำนวน ๑๐ คน

- เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับสถานการณ์ทั่วไป และการจัดการการท่องเที่ยวตามแนวพุทธของอุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี

- การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เพื่อใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ระหว่างวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ถึง ๕ เมษายน ๒๕๖๒ โดยสถานที่เก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ พื้นที่โดยรอบวัดพลวง พื้นที่โดยรอบวัดกระทิง และบริเวณพระพุทธรูปบาทพลวง ผู้วิจัยทำการบันทึกเสียงการสัมภาษณ์และจดบันทึกตามประเด็นหลักในแบบ

สัมภาษณ์เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาสนับสนุนข้อมูลที่ได้จากการศึกษาข้อมูลเอกสาร และการสำรวจพื้นที่

- การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ซึ่งมีลักษณะเป็น ความคิดเห็น ผู้วิจัยใช้การถอดความ วิเคราะห์ความคิดเห็นในประเด็นที่ เหมือนกันหรือสอดคล้องกัน และจัดลำดับความสำคัญตามข้อคิดเห็น

การดำเนินการวิจัยระยะที่ ๓ การวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เชื่อมโยงและ ตีความเนื้อหาที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อสร้างผลสรุปแต่ละประเด็น กล่าวคือ นำผลวิจัยจากการวิจัยระยะที่ ๑ และ ๒ มาทำการจัดกลุ่มข้อมูล (Categories) ทำการเชื่อมโยงเนื้อหาแต่ละส่วนเข้าด้วยกันเพื่อหาข้อสรุป (proposition) ทั้งในภาพรวมและส่วนย่อยของข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น โดยสรุป ประเด็นสำคัญเป็น ๒ ประเด็นหลักในรูปของการพรรณนา ได้แก่

ประเด็นที่ ๑ รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวในมิติทางศาสนาอันสัมพันธ์ กับการท่องเที่ยวตามแนวพุทธของอุทยานแห่งชาติเขาคิซมัญญ จังหวัดจันทบุรี

ประเด็นที่ ๒ แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวตามแนวพุทธของ อุทยานแห่งชาติเขาคิซมัญญ จังหวัดจันทบุรี

ผลการวิจัย

ประเด็นที่ ๑ รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวในมิติทางศาสนาอันสัมพันธ์ กับการท่องเที่ยวตามแนวพุทธของอุทยานแห่งชาติเขาคิซมัญญ จังหวัดจันทบุรี คณะผู้วิจัยพบว่า อุทยานแห่งชาติเขาคิซมัญญ จังหวัดจันทบุรี ปรากฏรูปแบบ การจัดการท่องเที่ยวในมิติทางศาสนาอันสัมพันธ์กับการท่องเที่ยวตามแนวพุทธ ตามหลักแนวคิดของ มัลลิกา ภูมะธน และคณะ (๒๕๕๙) จำนวน ๔ รูปแบบ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

รูปแบบที่ ๑ การท่องเที่ยวตามแนวพุทธที่เน้นการใช้ทรัพยากรของวัด และศาสนาแบบเดิม กล่าวคือ อุทยานแห่งชาติเขาคิซมัญญ มีความสำคัญในเชิง ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี ด้วยสถานที่นั่นเอง มีการจัดการท่องเที่ยวโดยใช้

ทรัพยากรที่มีอยู่แล้ว มาเป็นวัตถุดิบที่มีแรงดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวโดยตรง โดยทรัพยากรการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์เชิงประวัติศาสตร์และเป็นสถานที่สำคัญทางศาสนาพุทธและถูกออกแบบให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวโดยตรงตามพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และชุมชนแต่เดิม ได้แก่ พระพุทธบาทเขาคิชฌกูฏ (พลวง) ซึ่งถูกค้นพบโดยนายพรานหาของป่าไม่ปรากฏนามเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๙๗ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ พระครูธรรมสรคุณได้เสนอให้เปลี่ยนไปใช้ชื่อ “เขาคิชฌกูฏ” โดยตามพุทธประวัติ บนยอด “เขาคิชฌกูฏ” เป็นที่ตั้งของพระคันธกุฎีที่ประทับของพระพุทธองค์ เมื่อครั้งประทับที่เมืองราชคฤห์ เพื่อเป็นที่รำลึกถึงพระองค์และแสดงถึงความเจริญในพระพุทธศาสนาอย่างสูงส่งของประเทศไทย

รูปแบบที่ ๒ การออกแบบร่วมกันระหว่างศาสนาและการท่องเที่ยว อุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี มีการจัดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธโดยใช้ทรัพยากรทางศาสนาให้เป็นกลไกร่วมของการท่องเที่ยว โดยการเข้าไปจัดการระบบการท่องเที่ยวให้เกิดความน่าสนใจ เกิดเส้นทางการท่องเที่ยวตามแนวพุทธที่มีความเป็นเอกลักษณ์ของตน ปรากฏกลไกของการเดินทางไปกลับการเข้าไปมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวของสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน ได้แก่ เส้นทางการท่องเที่ยวกรุงเทพฯ – อุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏ - วัดเขาสุกิม - หาดแม่พิมพ์ จังหวัดระยอง - กรุงเทพฯ

รูปแบบที่ ๓ การจัดการท่องเที่ยวแบบวิถีจิตวิถีธรรม หมายถึง การท่องเที่ยวที่ส่งเสริมให้คนมี สุขภาวะที่ดี เช่น การไหว้พระตามบริเวณจุดแวะพักและจุดต่อรถ การปฏิบัติธรรมและสวดมนต์บริเวณพระพุทธบาทเขาคิชฌกูฏ (พลวง) ซึ่งถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมให้เกิดการไปปฏิบัติธรรมโดยมีกลุ่มนักท่องเที่ยวเป้าหมายเฉพาะ กล่าวได้ว่า การท่องเที่ยวดังกล่าวเป็นรูปแบบการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ (Learning By Doing) ในขณะที่ปฏิบัติแล้วเกิดแนวความคิดใหม่ประสบการณ์เกิดการเรียนรู้ในช่วงการปฏิบัติ กิจกรรมมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถฝึกปฏิบัติตนตามหลักการ

ทางพระพุทธศาสนาอันเป็นการลงมือปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสงบของจิตใจและปัญญา

รูปแบบที่ ๔ การผสมรวมกับการท่องเที่ยวในวัดพุทธศาสนา การผสมการท่องเที่ยวร่วมกับสิ่งที่เป็นสิ่งเคารพทางศาสนาแต่ไม่ใช่วัดหรือบุคคล เช่น ศิลาเจดีย์ รอยพระพุทธบาทพลวง หินรูปบาตรคว่ำ ถ้ำฤาษี หินที่มีรูปร่างคล้ายเต่าและช้างขนาดยักษ์ เป็นต้น การผูกโยงลักษณะร่วมในวัดพุทธศาสนากับการท่องเที่ยวนั้นมิได้พบแต่่วัดตามความเชื่อศาสนาพุทธเท่านั้น ยังปรากฏวัด ความเชื่อของศาสนา พราหมณ์อีกด้วย เช่น พระพิฆเนศ พระแม่ธรณี เป็นต้น สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อและวัฒนธรรมของพุทธศาสนิกชนในปัจจุบัน อีกทั้งแสดงให้เห็นถึงการจัดการการท่องเที่ยวที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงต่อรูปแบบของวิถีชุมชนเกิดขึ้นจริงในบริบทสังคมอย่างที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

ประเด็นที่ ๒ แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวตามแนวพุทธของอุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี

ผลการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวตามแนวพุทธของอุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี พบว่า แหล่งท่องเที่ยวตามแนวพุทธของอุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏมีความน่าสนใจ สวยงาม มีเอกลักษณ์เฉพาะตน แต่ยังไม่เข้าถึงได้ยาก ทำให้นักท่องเที่ยวบางกลุ่ม เช่น กลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ กลุ่มนักท่องเที่ยวพิการ ยังไม่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเหล่านั้นได้มากนักเนื่องจากขาดสิ่งอำนวยความสะดวกที่ส่งผลต่อการเข้าถึงของแหล่งท่องเที่ยวจำนวนมากพอบางสถานที่ตั้งที่ลึกลับซับซ้อนยากต่อการเข้าถึงจึงต้องมีการส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวเหล่านั้นเพิ่มมากขึ้น และการคมนาคมเพื่อเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะเป็นการลงทุนของเอกชน และอยู่ในความดูแลของเอกชน ถ้ารัฐบาลเข้ามาดูแลมากขึ้นจะสามารถพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตามแนวพุทธของอุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏให้ดียิ่งขึ้นได้ นอกจากนี้การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารยังมีศักยภาพไม่เพียงพอ ต้องมีผู้นำชุมชนหรือบุคลากรที่เกี่ยวข้องผลักดันให้สถานที่

ท่องเที่ยวของตนเองเป็นที่รู้จัก ถ้าพัฒนาผู้นำให้เกิดจิตสำนึกที่อยากจะให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวหรือเข้ามาในชุมชนหรือสถานที่ท่องเที่ยวในชุมชนจะต้องเพิ่มการโฆษณาและการประชาสัมพันธ์ให้มากขึ้น ด้านที่ควรปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมอย่างเร่งด่วน ได้แก่ บุคลากรผู้ให้บริการการท่องเที่ยวตามแนวพุทธ เนื่องจากการท่องเที่ยวตามแนวพุทธ จะเป็นการเดินทางท่องเที่ยวที่พิเศษกว่านักท่องเที่ยวทั่วไป ทั้งนี้บุคลากรที่รองรับนักท่องเที่ยวตามแนวพุทธ จะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเชื่อ วัฒนธรรม และหลักศาสนาพุทธ เพื่อให้ นักท่องเที่ยวตามแนวพุทธเกิดความประทับใจและเกิดการเรียนรู้ การเสริมสร้างความศรัทธาผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยว นอกจากนี้ด้านกิจกรรม อุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี มีกิจกรรมที่หลากหลายสำหรับนักท่องเที่ยวตามแนวพุทธ ไม่ว่าจะเป็นไหว้พระ การปฏิบัติธรรม หรืออื่น ๆ แต่กิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวแบบวิถีจิตวิถีธรรมตามหลักศาสนาอย่างแท้จริงยังมีน้อย ทำให้นักท่องเที่ยวบางส่วนเน้นการทำกิจกรรมที่อาศัยช่องทางความเชื่อและความศรัทธาในพระพุทธรูปศาสนาเพื่อการแสวงหาผลประโยชน์ในทางพาณิชย์โดยส่วนหนึ่งอาจเกิดจากปัญหาความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนในหลักธรรม ซึ่งส่งผลต่อการปฏิบัติที่ผิดไปจากแนวทางคำสอน ดังนั้นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจะต้องมีการพัฒนาด้านกิจกรรมให้มีความน่าสนใจ และเป็นไปตามหลักธรรมวิธีพุทธเพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวสนใจเข้าร่วมกิจกรรมและอนุรักษ์ความเชื่อและวัฒนธรรมตามแนวพุทธอันดีงาม

อภิปรายผล

การจัดการการท่องเที่ยวตามแนวพุทธของอุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏ แบ่งออกเป็น ๔ รูปแบบ โดยมีรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวในมิติทางศาสนา อันสัมพันธ์กับการท่องเที่ยวตามแนวพุทธ ได้แก่ การท่องเที่ยวตามแนวพุทธที่เน้นการใช้ทรัพยากรของวัดและศาสนาแบบเดิม การออกแบบร่วมกันระหว่างศาสนาและการท่องเที่ยว การจัดการท่องเที่ยวแบบวิถีจิตวิถีธรรม และการผสมร่วมกับการท่องเที่ยวในวิถีทางศาสนา

๑. รูปแบบการท่องเที่ยวตามแนวพุทธที่เน้นการใช้ทรัพยากรของวัดและศาสนาแบบเดิมในลักษณะการจัดการท่องเที่ยวโดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่แล้วคือ รอยพระพุทธรบาท ซึ่งเป็นโบราณวัตถุที่พบบนยอดเขาพระบาทพลวง ผนวกกับการนำความเชื่อและคติในการสักการะบูชารอยพระพุทธรบาทของพุทธศาสนิกชนเพื่อความเป็นสิริมงคลและตำนานทางพุทธศาสนาเกี่ยวกับรอยพระพุทธรบาทที่มีมาแต่เดิม มาเป็นสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว เนื่องจากรอยพระพุทธรบาทมีความสำคัญและคุณค่าทางประวัติศาสตร์และศาสนา รวมทั้งเป็นสิ่งมีคุณค่าทางจิตใจ ควรค่าแก่การนับถือและบูชาของชาวพุทธ ดังที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงนิพนธ์ถึงคติการนับถือรอยพระพุทธรบาทของไทยว่า รับผิดชอบต่อมาจากชาวอินเดียและลังกา โดยชาวอินเดียแต่ครั้งพุทธกาลหรือก่อนหน้านั้น ไม่นิยมสร้างรูปเทวดาหรือมนุษย์ไว้บูชา เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน พุทธศาสนิกชนจึงสร้างสถูปหรือวัตถุต่าง ๆ เป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธรองค์ รอยพระพุทธรบาทจึงเป็นวัตถุหนึ่งที่ยึดมั่นทำในสมัยนั้น ส่วนคติของชาวลังกาเกิดขึ้นภายหลัง มีกล่าวถึงในตำนานเรื่องมหาวงศ์ว่า พระพุทธเจ้าได้เสด็จทางอากาศไปยังลังกาทวีปและทรงเทศนาสั่งสอนชาวลังกาจนเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จกลับมณฑลประเทศ จึงได้ทรงทำปาฏิหาริย์ประทับรอยพระพุทธรบาทไว้ ณ ยอดเขาสุมณภู เพื่อให้ชาวลังกาได้ทำการสักการบูชา (TNEWS, ๒๕๖๐)

๒. รูปแบบการออกแบบร่วมกันระหว่างศาสนาและการท่องเที่ยว มีการจัดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธโดยใช้ทรัพยากรทางศาสนาให้เป็นกลไกร่วมของการท่องเที่ยว โดยการเข้าไปจัดการระบบการท่องเที่ยวจนเกิดเส้นทางการท่องเที่ยวตามแนวพุทธที่มีความเป็นเอกลักษณ์ของตน และการเข้าไปมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวของสถานที่ท่องเที่ยวประเภทอื่น ๆ ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน เนื่องจากเป็นรูปแบบที่ช่วยเพิ่มความน่าสนใจให้กับแหล่งท่องเที่ยวหลัก คำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อลดทอนผลกระทบทางด้านสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม และกระจายปริมาณนักท่องเที่ยวสู่แหล่งท่องเที่ยวรองเพื่อกระจายรายได้สู่ชุมชน รวมทั้งส่งเสริม

ประสบการณ์ที่หลากหลายทางการท่องเที่ยว และส่งเสริมให้นักท่องเที่ยว ตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยว สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ภูวดล บัวบางพลู (๒๕๖๑) พบว่า อุทยานแห่งชาติเขาคิซฌฌฎ มีการส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วน ร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวภายในอุทยาน โดยการให้ชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้ ให้บริการด้านการท่องเที่ยว ทั้งการจัดรายการนำเที่ยว การขายสินค้าและ บริการ การอำนวยความสะดวกเรื่องการเดินทาง เพื่อกระจายรายได้ให้ท้องถิ่น และทำให้ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ธรรมชาติ และการท่องเที่ยวประวัติศาสตร์วัฒนธรรม โดยทุกกิจกรรมต่างให้ ความสำคัญกับการสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์เพื่อให้นักท่องเที่ยวเห็นถึง คุณค่าและความสำคัญของทรัพยากรการท่องเที่ยวภายในอุทยาน

๓. รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวแบบวิถีจิตวิถีธรรม เพื่อให้นักท่องเที่ยว สามารถฝึกปฏิบัติตนตามหลักการทางพระพุทธศาสนาจากการไหว้พระ ปฏิบัติ ธรรมและเจริญสติภาวนา อันเป็นการลงมือปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสงบของ จิตใจและปัญญา รวมทั้งเกิดการเรียนรู้ในพุทธศาสนา การวางตน ปฏิบัติตนได้ อย่างถูกต้อง ตลอดจนเข้าใจในวิถีแห่งศาสนาจนสามารถปฏิบัติตนตามหลัก ศาสนาต่อสถานที่อันเป็นที่ท่องเที่ยวด้วยด้วยความเคารพ สอดคล้องกับ ผลการวิจัยของกรรณิกา คำดี (๒๕๕๘) พบว่า พระภิกษุอยากให้ผู้ปฏิบัติธรรม ได้พบกับความสุขภายในที่สัมพันธ์กับความรู้สึทางจิตและใจ มุ่งเน้น การส่งเสริมการเรียนรู้และการปฏิบัติธรรม เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในชีวิต มากกว่าความรู้เพื่อความบันเทิง และสอดคล้องกับ Asia Society สหรัฐอเมริกา พบว่าการเดินทางไปยังสถานที่สำคัญทางศาสนาพุทธของ พุทธศาสนิกชนมิใช่เป็นเพียงการไปเยือนเท่านั้น หากเป็นการปฏิบัติธรรมเพื่อ ปรับเปลี่ยนภายใน (สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๕๙)

๔. รูปแบบการผสมรวมกับการท่องเที่ยวในวัดพุทธศาสนาหรือสิ่งที เคารพทางศาสนา สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อและวัฒนธรรมของชาวพุทธใน ปัจจุบันซึ่งถูกผนวกกับความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ และการสร้างศาสนวัตถุ เพื่อเพิ่มบุญบารมี เนื่องจากการสร้างศาสนวัตถุ โดยบางครั้งมิได้คำนึงถึง

ความจำเป็นมากนักแต่สร้างเพื่อให้ผู้บริหารได้เห็นถึงความสามารถหรือบารมีของผู้สร้าง (พระบุญชัย สันติกโร, ๒๕๕๓)

แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวตามแนวพุทธของอุทยานแห่งชาติ เขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี มีทั้งหมด ๓ ด้าน ได้แก่

ด้านการคมนาคม ควรมีการพัฒนาเส้นทางและสิ่งอำนวยความสะดวกในการเดินทางเข้าถึงอุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏให้มีความสะดวกสบายมากขึ้น เพื่อรองรับกับกลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่น ๆ ให้สามารถเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น เช่น กลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ หรือคนพิการ เป็นต้น ซึ่งช่องทางในการเข้าถึงที่ง่ายจะเป็นเครื่องมือทางการตลาดสำคัญที่ช่วยในการประชาสัมพันธ์ และสร้างภาพลักษณ์ทางการท่องเที่ยวที่ดีให้แก่นักท่องเที่ยว สอดคล้องกับจิรายุทธ์ สนดา (๒๕๕๙) ที่พบว่า อิทธิพลของการรับรู้การประชาสัมพันธ์ทางการตลาดที่ส่งผลต่อการกลับมาเที่ยวซ้ำของนักท่องเที่ยวไทยในจังหวัดจันทบุรี นอกจากนี้ควรมีการจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อให้บริการกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความหลากหลาย เช่น กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มผู้ทุพพลภาพ และหน่วยงานภาครัฐควรเข้ามาส่งเสริมการลงทุน และดูแลในด้านมาตรฐานและความปลอดภัย สอดคล้องกับ ญัตติกติเตี ตันสมรส (๒๕๖๐) กล่าวว่า การวางแผนงานด้านการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว ควรมีการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่รองรับและให้บริการการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา อาทิ ห้องน้ำ ห้องน้ำสำหรับคนพิการและผู้สูงอายุ ตู้โทรศัพท์สาธารณะ และที่นั่งพักสำหรับนักท่องเที่ยว เป็นต้น

ด้านบุคลากร ควรส่งเสริมให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการท่องเที่ยว โดยเฉพาะผู้นำชุมชนและประชาชนในพื้นที่เข้ามามีบทบาทในฐานะเจ้าบ้าน ประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว และหลักปฏิบัติตามแนวทางพุทธให้ถูกต้องตามศาสนา บนพื้นฐานการให้ความเคารพในความเชื่อและวัฒนธรรมของชุมชน มากกว่าการแสวงหาผลประโยชน์ในทางพาณิชย์ สอดคล้องกับ สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (๒๕๕๙) ได้เสนอข้อเสนอแนะของภาครัฐและภาคเอกชน ในการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและ

จิตใจ โดยการส่งเสริมการจัดให้มีมัคคุเทศก์ในปริมาณที่เพียงพอและมีคุณภาพ ในการให้ข้อมูลสถานที่ และข้อมูลด้านธรรมะต่อการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและจิตใจ

ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ควรมีการส่งเสริมกิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวแบบวิถีจิตวิถีธรรมตามหลักศาสนาอย่างแท้จริง เพื่อให้ นักท่องเที่ยวเกิดการเรียนรู้ในการวางตน ปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องจากกิจกรรม การไหว้พระ การปฏิบัติธรรมและการเจริญสติภาวนา เพื่อให้เกิดความสงบของจิตใจและปัญญา ทั้งยังเป็นการเสริมสร้างความศรัทธาผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยว สอดคล้องกับ ธรรมนูญจิตดี ต้นสมรส (๒๕๖๐) ที่พบว่าการวางแผน ในการกำหนดกิจกรรม ควรกำหนดกิจกรรมเพื่อการท่องเที่ยวไว้ ๒ ลักษณะ คือนักท่องเที่ยวทั่วไป ที่นิยมถ่ายภาพ ชมจิตรกรรม และสถาปัตยกรรม และ นักท่องเที่ยวที่มีความสนใจพิเศษ ลึกซึ้ง และต้องการเรียนรู้หลักธรรมคำสอนเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

ข้อเสนอแนะ

๑. ภาครัฐและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องควรมีการดึงเอาจุดเด่นอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี และบริเวณใกล้เคียงเพื่อสามารถนำมาใช้พัฒนาเป็นเส้นทางท่องเที่ยวตามแนวพุทธที่มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้นและยังคงเอกลักษณ์ไว้ซึ่งเป็นการสร้างความแตกต่างจากจังหวัดอื่น ๆ

๒. ภาครัฐและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องควรมีพัฒนาการคมนาคมการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวตามแนวพุทธในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี ให้เหมาะกับกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความแตกต่างกัน นอกจากนั้นต้องสร้างมาตรฐานความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวด้วย

๓. ภาครัฐ ผู้นำชุมชน และผู้นำความคิดทางศาสนาควรจัดประชุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการท่องเที่ยวเชิงพุทธอุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี เพื่อทำความเข้าใจถึงการจัดการการท่องเที่ยวตามแนวพุทธที่ถูกต้อง

และสอดคล้องกับหลักธรรมของพุทธศาสนา รวมทั้งสร้างมาตรการควบคุมเหตุ
ที่นำไปสู่ธุรกิจทางศาสนาให้ชัดเจนและรัดกุมมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (๒๕๕๗). แนวทางการดำเนินงาน
โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญในมิติทางศาสนา
ปี ๒๕๕๗. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม.
- กรมทรัพยากรธรณี. (๒๕๕๙). หินเทิน ตำบลพลวง กิ่งอำเภอเขาคิชฌกูฏ
จังหวัดจันทบุรี. สืบค้น ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๒. จาก
[http://www.dmr.go.th/ewtadmin/ewt/
dmr_web/main.php?filename=e03](http://www.dmr.go.th/ewtadmin/ewt/dmr_web/main.php?filename=e03)
- กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. (๒๕๖๒). เขาคิชฌกูฏ. สืบค้น
๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๒. จาก [http://park.dnp.go.th/visitor/
nationparkshow.php?PTA_CODE=1014](http://park.dnp.go.th/visitor/nationparkshow.php?PTA_CODE=1014).
- กรรมนิภา คำดี. (๒๕๕๘). วัดและศาสนสถานในมิติของการท่องเที่ยว. วารสาร
บัณฑิตศึกษา มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ขอนแก่น, ๔ (๒), ๑๗๕-๑๙๑.
- ข่าวสด. (๒๕๖๐). เสนอให้เปิดเขาคิชฌกูฏทั้งปี อ่างแก้อัด-ขยะล้น
จัดระเบียบเขาคิชฌกูฏ. สืบค้น ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๒. จาก
https://www.khaosod.co.th/special-stories/news_204993
- จิรายุทธ์ สندا. (๒๕๕๙). ภาพลักษณ์ของการท่องเที่ยวและการรับรู้การ
ประชาสัมพันธ์ทางการตลาดที่ส่งผลกระทบต่อการกลับมาเที่ยวซ้ำของ
นักท่องเที่ยวไทยในจังหวัดจันทบุรี. การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญา
บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- ณัฐฤติดี ตันสมรส. (๒๕๖๐). การพัฒนารูปแบบการจัดการวัดเพื่อส่งเสริม
การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตร
ดุุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ การกีฬา คณะวิทยาศาสตร์
การกีฬา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระบุญชัย สันติกโร. (๒๕๕๗). ศาสนสถานแหล่งท่องเที่ยวในพุทธศาสนา.

วารสารวิทยาลัยนครราชสีมา, ๘ (๑), ๘๙-๙๖.

ภูวดล บัวบางพลู. (๒๕๖๑). แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่าง

ยั่งยืน อุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี. วารสารวิจัยรำไพ

พรรณี, ๑๒ (๒), ๙๑-๑๐๑.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (๒๕๕๗). เอกสารการสอนชุดวิชาทรัพยากร

การท่องเที่ยวของไทย. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย

สุโขทัยธรรมาธิราช.

มัลลิกา ภูมะธน, ดิเรก ด้วงลอย, พระระพิน พุทธิสาโร. (๒๕๕๙). แนวคิดการ

จัดการทรัพยากรท่องเที่ยว (วัด) ในพุทธศาสนา: ทฤษฎี หลักการ และ

วิถีปฏิบัติ. วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์, ๒ (๒), ๕๐-๖๔.

สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (๒๕๕๙). การท่องเที่ยวเชิง

ศาสนาและจิตใจ. รายงานภาวะเศรษฐกิจท่องเที่ยว. สืบค้น

๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๒. จาก <https://www.mots.go.th/>

ewt_dl_link.php?nid=7789

TNEWS. (๒๕๖๐). ตำนานรอยพระพุทธบาททั้ง ๕ แห่ง. สืบค้น ๒๔ ธันวาคม

๒๕๖๒. จาก <https://www.tnews.co.th/religion/312717>